

LINGUISTIC PECULIARITIES OF WEB-GENRES IN MODERN SOCIAL NETWORKS

The article deals with linguistic peculiarities of private messages, comment and post as web-genres, which are used in modern social networks – Facebook, Twitter, Instagram. Particular attention is paid to the genre peculiarities of post; there is also an attempt to classify posts according to different criteria.

Key words: *Internet communication, Internet linguistics, web-genre, social network, post.*

УДК 81'442:811.162.3

Калениченко М. М., к. філол. н., асист.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

БЕЗОСОБОВІ РЕЧЕННЯ НА РІВНІ СИНТАКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ

У статті проаналізовано змістову організацію безособового речення з урахуванням його формальних ознак, визначено категоріальні характеристики безособовості, способи та засоби її реалізації.

Ключові слова: *безособове речення, предикативна основа речення, семантична структура.*

У сучасній славістичній науці синтаксичний рівень залишається одним із найменш досліджених структурних рівнів слов'янських мов. Чимало актуальних проблем слов'янського синтаксису, що вимагають ґрунтовного теоретичного висвітлення низки питань, пов'язаних як із розумінням внутрішньо-синтаксичної організації односкладних, зокрема безособових, речень у слов'янських мовах, так і з проблемою моделювання відповідних синтаксичних одиниць, на жаль, не знайшли однозначного вирішення у науковій літературі.

Як показує аналіз наукової літератури з досліджуваної проблеми, у сучасних дослідженнях моделі речення описуються переважно без урахування функціональних характеристик речення [3, с. 59; 5, с. 171-172]. Таке ігнорування важливого аспекту синтаксичних одиниць позбавляє дослідників можливості дати поглиблену інтерпретацію багатьох типів речень, зокрема безособових, які будуються за однією і тією ж структурною моделлю, але розрізняються характером синтаксичних функцій своїх компонентів, на що неодноразово звертали увагу дослідники [4, с. 29; 1, с. 5].

У слов'янському мовознавстві безособові конструкції ґрунтовно досліджено в аспекті їх формально-граматичної організації (В. В. Бабайцева, Л. І. Василевська, Є. М. Галкіна-Федорук, Ю. В. Локшин, Г. М. Чирва, Я. Бауер, Ф. Данеш, В. Шмілауер та ін.). Вивчення структурних параметрів безособових речень у слов'янських

мовах відбувалося у межах встановлення специфіки лексико-граматичних засобів, що оформлюють граматичний центр безособових одиниць, виявлення їх синтаксичної маркованості, співвіднесеності з іншими односкладними комунікативними одиницями, сфери поширення різних змістово-граматичних видів окремих типів безособових конструкцій, а також частоти їх вживання в різних стильових різновидах.

Чеські синтаксисти визначають безособове речення як односкладну синтаксичну конструкцію з предикативною основою, що виражає дію (буття), стан (ознаку) дійсності безвідносно або опосередковано-відносно до діяча, носія стану [5, с. 171-172]. Специфіку безособових речень щодо інших односкладних дослідники чеського синтаксису визначають як спосіб вираження дії чи стану як незалежних від діяча, носія стану, що передбачає два плани: безвідносність до суб'єкта дії, стану й опосередковану відносність до нього [5, с. 172-173].

Як аргументовано стверджується в основних граматиках чеської мови, головним і неподільним компонентом, що організовує граматичні зв'язки у безособовому реченні і виражає його основний зміст, є предикат. Другорядні члени речення, необхідність яких обґрунтовується у реченні вимогами предиката, які випливають із його валентності, створюють разом із предикатом основну реченнєву структуру або мінімальну реченнєву структуру, що кваліфікується як реляційна структура речення [5, с. 21]. Пор.: *Sněží* (M. Majerová: 61); *Prší* (H. Pavlovská: 40); *Šlo o peníze* (V. Vančura: 21); *Hrobníka bolelo skoro všude* (B. Říha:75); *Doma se nevařilo* (M. Majerová:115); *Ráno mě bolí v břiše* (D. Šlosar:61); *Bývalo mu líto* (P. Kles: 74); *Včera přišlo* (V. Vančura: 36); *Podářilo se nám zastavit taxíka* (I. Klíma: 88).

На той факт, що принцип системності в дослідженні простого, зокрема безособового, речення передбачає застосування методу синтаксико-семантичного моделювання, пов'язаного зі встановленням моделей речення як абстрактних синтаксичних зразків, за якими можуть бути побудовані окремі мінімальні відносно закінчені речення, вказують майже всі дослідники слов'янського синтаксису, які займаються питаннями синтаксичного моделювання речення, констатуючи, що модель речення повинна включати мінімальну кількість конститутивних компонентів [4, с. 10; 5, с. 13].

Дослідники вважають, що на абстрактному рівні синтаксико-семантичного моделювання основні типи мінімальних реченнєвих структур формуються з дієслівного предиката і реалізаторів його функціонально-синтаксичних позицій, які мають характер членів речення (безвідносно до їх морфолого-синтаксичного оформлення [4, с. 29; 1, с. 19; 5, с. 28-29]. На жаль, все ще дискусійним залишається питання про члени речення, які слід зараховувати до мінімальної реченнєвої структури. Так, Л. Теньєр, один із засновників лінгвістичної теорії валентності, поділяючи члени речення на актанги і сирконстанти, до структури валентної моделі зараховував лише перші. Схожої думки дотримувався і словацький синтаксист Е. Пауліні, який першим обґрунтував доцільність використання теорії валентності у чеській і словацькій граматичній науці. Е. Пауліні на основі аналізу повнозначних дієслів вдалося поєднати змістовий та формальний аспекти явища, названого ним як спрямування дії. Дослідник зазначав, що дія як динамічна ознака предмета в просторі не існує самостійно, тому при ній потрібно визначити чи призначити предмет, на який вона спрямовується, виходячи або з позиції агенса (виконавця дії), або пацієнса, та

визначає інтенцію як факт, коли дієслово чи предикат вимагає або не вимагає вираження агенса або пацієнта своєї дії [6, с. 16]. Й. Ружичка, розвиваючи теорію інтенції Е. Пауліні, звернув увагу на її синтаксичний аспект, зокрема на такі моменти, як невідповідність інтенційного типу і будови речення та можливість модифікації певних інтенційних типів дієслів. Трохи пізніше чеські синтаксисти Я. Бауер, М. Грепл та В. Шмілауер, в основному погоджуючись з обґрунтованими поняттями теорії валентності та доцільністю її використання в лінгвістичній славистиці, відзначали, що валентно-зв'язаними слід вважати всі облігаторні компоненти, які мають характер конститутивних. При цьому основні інтенційні типи мінімальних реченневих структур конституюються з дієслівної дії та її учасників партиципантів (функціонально-семантичних позицій, які мають узагальнений характер агенса, носія дії чи стану, пацієнта, адвербіалізатора і кваліфікатора [4, с. 25, 30-31; 1, с. 22].

Ці спостереження стосуються й слов'янських односкладних речень дієслівного типу, в яких зберігається характер інтенційної дієслівної дії, здатність відкривати певну кількість функціонально-семантичних позицій для заповнення їх відповідними учасниками-партиципантами.

Як відзначається в лінгвістичній богемістиці, інтенційні й валентні структури корелюють між собою, утворюючи комплексні мінімальні реченневі структури [1, с. 24; 4, с. 30-33; 5, с. 34-35]. Кореляція компонентів валентних й інтенційних структур між собою свідчить про тісний зв'язок між семантичною і формально-синтаксичною організацією речення. Відповідно, порушення прямої відповідності між компонентами інтенційних і валентних структур передбачає модифікації мінімальних реченневих структур. У чеському синтаксисі морфолого-синтаксичні реалізації основних валентних типів мінімальних реченневих структур і лексико-семантичні реалізації основних інтенційних типів мінімальних реченневих структур послідовно визначаються на конкретному рівні синтаксико-семантичного моделювання речення.

На думку дослідників-славістів, встановлення якісних і кількісних структурних характеристик моделей речення у слов'янських мовах має враховувати особливості морфолого-категоріального оформлення компонентів мінімальних реченневих структур, оскільки одні морфологічні категорії є синтаксично релевантними і впливають на встановлення й розрізнення моделей, наприклад, категорія відмінка іменника, а інші – іменні категорії роду і числа, дієслівні категорії особи, числа, роду, виду, способу, часу тощо – лише зумовлюють внутрішньо-модельні зміни, не порушуючи єдності моделі [1, с. 25; 4, с. 34-38]. Уживаючись разом із приєменниками і без них, відмінкові форми іменників виступають основним засобом реалізації й диференціації мінімальних структур і їх модифікацій, причому називний відмінок як прямий оформлює лівовалентний компонент, а родовий, давальний, знахідний, орудний і місцевий як непрямі – правовалентні [4, с. 50]. Важливим елементом інтенційно-валентної теорії взаємодії членів речення є той факт, що крім відмінкових і приєменниково-відмінкових форм в оформленні й розрізненні структурних моделей речення можуть брати участь також прислівники, прикметники, інфінітивні й підрядні частини складних речень [1, с. 26]. Адже категоричність деяких тверджень щодо особливої ролі відмінків у формуванні мінімальних реченневих структур не завжди є переконливою, оскільки структурна модель здатна накладати обмеження

на конкретний лексичний матеріал, який заповнює її функціонально-синтаксичні позиції, зокрема, наприклад, дієслово сприяє формуванню семантичних груп, тим самим керуючи тим чи іншим відмінком [4, с. 54; 1, с. 27].

Такі теоретичні узагальнення чеських граматистів узгоджуються з думкою І. Р. Вихованця, який, на матеріалі української мови, обґрунтовує і відстоює тезу про те, що саме дієслова є головними носіями валентності в реченні, у той час як інші носії валентності – прикметники, прислівники та іменники – набувають валентних властивостей лише у зв'язку з дієсловом, тобто внаслідок їх переміщення у первинну для дієслова предикативну позицію [2, с. 123].

Нагадаємо, що в чеській та українській мовах, як і в інших слов'янських, семантико-синтаксична валентність предиката означає його здатність сполучатися з іншими словами, мати певне число відкритих позицій, які можуть або мають заповнюватися одиницями відповідної семантичної природи, а здатність дієслова задавати певну кількість функціонально-семантичних позицій для заповнення їх учасниками дії на семантико-синтаксичному рівні – його інтенцію, тобто саме предикат визначає кількісний склад компонентів речення та їх семантичні функції [4, с. 8 – 9; 5, с. 21 – 26].

Враховуючи валентно-інтенційні властивості дієслів-предикатів, дослідники визначають набір моделей речення, або мінімальних реченневих структур (*základová větná struktura*), за якими утворюються мінімальні, але достатні в структурному та інформативному відношенні речення [5, с. 21; 1, с. 18].

На думку більшості вчених-славістів (Й. Ф. Андерша, Г. Белічової, Ф. Данеша, І. Р. Вихованця та інших) доцільно розрізняти два рівні синтаксико-семантичного моделювання речення, у тому числі й безособового – абстрактний і конкретний: на першому рівні виділяються абстрактні валентні й інтенційні типи мінімальних реченневих структур, а на другому – їх конкретні морфолого-синтаксичні й лексико-семантичні реалізації, тобто конкретні структурні й семантичні моделі (*typy základových větných struktur*) [5, с. 170; 1, с. 20-24].

Наші спостереження над структурно-семантичними характеристиками односкладних безособових речень у чеській мові дозволили виділити основні ознаки, які визначають цей структурний тип речення серед інших односкладних і можливості його видозмін. Найважливішою структурною ознакою безособових речень у чеській мові вважається наявність тільки одного головного предикативного компонента, що підпорядковує інші компоненти, якщо вони є у реченні, напр.: *Zdalo se* (В. Řiha: 144); *Prší* (Н. Pavlovská: 40); *Zetmělo se* (R. Jesenská: 53); *Sněží* (M. Majerová: 61); *Hřímalo* (V. Vančura: 102); *Tmělo se a tmělo* (K. Sezima: 127). На відміну від інших типів односкладних речень, такий безособовий структурно-граматичний центр не дозволяє введення у структурну схему другого полярного компонента.

Іншою дуже важливою диференціовальною ознакою безособового речення в чеській мові є транспозиція потенційного підмета в додаток, найчастіше у формі давального відмінка, напр.: *Ulevilo se mi* (R. Jesenská: 57); *Bylo jí souzeno se státí světicí* (J. K. ze Lvovic: 13); *Zatmělo se jí v očích* (L. Ziková: 22), або родового, напр.: *Sešlo se tu tolik zlých paní ...* (Mája Z.: 40); *Hrobníka bolelo skoro všude* (В. Řiha: 75); *Zkratek se užívalo nejčastěji u názvů spolků* (D. Šlosar: 97), або знахідного, напр.: *Ráno*

mě bolí v břiše (B. Říha: 61); *Mrzelo mě ...* (I. Klíma: 212); або орудного, напр.: *Vonělo tu pochybem větrů* (M. Majerová: 100); *Dýchalo tu zmarem* (I. Klíma: 76), або місцевого, напр.: *V následných procesech bylo odsouzeno přes 600 lidí* (P. Tigrid: 54); *Ve všech třech tábořech se umíralo snadno a rychle* (B. Říha: 14). У таких конструкціях головний член безособового речення не залежить від інших членів речення та утворює структурну основу речення без їх допомоги.

У лінгвістичній літературі відзначається, що поверхневу структуру безособового речення у слов'янських мовах визначають дві позиції – позиція головного члена і позиція другорядного члена й, відповідно, два члени речення – головний і другорядний. Наявний другорядний член безособового речення поширює предикативне ядро речення або другорядні члени речення, які поділяються на детермінантні та прислівні другорядні члени. Аналізуючи відповідні синтаксичні одиниці в українській мові, І. Р. Вихованець стверджує, що позиція детермінанта в безособових реченнях характеризується пов'язаністю з трансформацією складного речення через згортання однієї з предикативних частин, а ускладнене детермінантами безособове речення становить семантично складну конструкцію з двома або більше предикатами.

На нашу думку, теоретичні узагальнення відомого українського синтаксиста повною мірою співвідносяться з результатами досліджень чеських безособових речень, у яких детермінанти поєднуються з головним членом безособового речення слабким підрядним зв'язком за допомогою прилягання, а позицію детермінанта здебільшого займають синтаксичні й аналітичні прислівники. Адже детермінанти в чеських, як і в українських, безособових реченнях не мають фіксованої позиції й можуть вказувати на характеристики суб'єкта. За наявності декількох детермінантів позиція кожного з них визначається близькістю або віддаленістю від головного члена безособового речення [4, с. 18-19].

Відомо, що специфіку підрядного зв'язку у слов'янських мовах відбиває сильний характер зв'язку з його типовою формою – керування, яке виявляється в тому, що опорний компонент вже за своєю лексико-граматичною природою вимагає залежного компонента в певній формі для розкриття свого змісту, тобто опорний компонент містить у собі потенцію керування [4, с. 17-18]. Пор.: *Zatmělo se jí v očích* (L. Ziková: 22); *Sklaplo mu v hlavě* (K. Mašek: 70); *Na chvíli jí blesklo mozem* (K. Sezima: 160).

Дослідження безособових речень на тлі інших чеських односкладних структур виявило сильний характер підрядного зв'язку в тих випадках, коли позиція залежного компонента виражена формою знахідного відмінка. При цьому напівпериферійну позицію займають компоненти, які поєднані не тільки з самим опорним компонентом, а й із залежними від нього словами. Напр., у реченні *Množství jablek, broskví a mukyní strženo bylo se stromů tíhou a dozrálostí* (J. Opolský: 235) компонент *se stromů* залежить від комплексу *Množství jablek, broskví a mukyní strženo bylo*. У периферійній позиції залежного компонента словосполучення функціонує орудний відмінок, що поєднується з опорним компонентом разом із залежними від нього словами формою слабого керування. У реченні *Množství jablek, broskví a mukyní strženo bylo se stromů tíhou a dozrálostí* компонент *tíhou a dozrálostí* залежить від комплексу *Množství jablek, broskví a mukyní strženo bylo se stromů*.

Реалізація слабкого підрядного зв'язку у словосполученнях із проєкцією на структуру чеського безособового речення відбувається за допомогою узгодження, вибір якого зумовлюється морфологічними факторами: *komu se dostane čeho od koho* [4, с. 53]. Пор.: *Vždyť se vám dostalo výhodného pozadí* (F. Šrámek:288). Це явище простежується і в інших слов'янських мовах за умов, коли виражений прикметником (із синтаксичними формами роду, числа і відмінка прикметника) залежний член словосполучення поєднується з опорним іменником, а форми роду, числа і відмінка прикметника визначаються формами роду, числа і відмінка опорного іменника.

У чеських безособових одиницях, крім головного члена, другорядних членів речення (детермінанта і прислівного другорядного члена), у позиційній структурі речення виділяються також позиції опорного члена та опосередкованого другорядного члена речення, які не змінюють якісної структури безособового речення, видозмінюючи його лише в кількісному плані [5, с. 13; 1, с. 25]. Опорні члени у структурі безособового речення поєднуються за допомогою сурядного зв'язку, який не вносить якісних змін, а тільки поширює речення через введення до його складу нових членів, однорідних у формально-граматичному плані.

Така особливість структури чеських безособових речень, очевидно, може кваліфікуватися як спільнослов'янська, оскільки простежується і в східнослов'янських мовах, зокрема в українській, коли опосередкований підрядний зв'язок характеризується нерівноправністю поєднаних ним членів речення, один із яких (залежний) підпорядковується опорному, з одного боку, і через посередництво опорного співвідноситься з предикативним ядром безособового речення. Пор. чеське *Bylo mu uloženo vyplatit oslovenému dlůh, vlastně jen dvacet korun* (V. Dyk: 262) і українське *Видано діарії письменника, тобто його щоденникові записи*.

На формально-граматичному рівні предикат у чеських безособових реченнях може ускладнюватися фазовими дієсловами. До складу предикативної основи обов'язково входить дієвідмінюване дієслово, хоча у визначенні категоріальної належності головного предикативного члена мають розрізнятися предикативні основи з власне безособовими та невластне безособовими дієсловами, предикативними прислівниками, предикативними формами на -но, -то, поєднанням модальних компонентів з інфінітивом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Андерш Й. Ф.* Типологія простих дієслівних речень у чеській мові в зіставленні з українською / Й. Ф. Андерш. – К. : Наукова думка, 1987. – 190 с. 2. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с. 3. *Павлов В. М.* Суб'єкт в безличних предложениях // Теория функциональной грамматики. Суб'єктность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность/неопределенность [Под ред. А.В. Бондарко] – СПб. : Наука, 1992. – С. 71-100. 4. *Běličová H.* Semantická struktura věty a kategorie pádu / H. Běličová. – Praha: Academia, 1982. – 160 s. 5. *Mluvnice češtiny*. Díl 3. Skladba. – Praha: Academia, 1987. – 746 s. 6. *Pauliny E.* Štruktúra slovenského slovesa. Štúdiá lexikálno-syntaktická / Eugen Pauliny. – Bratislava: Slovenská akademie vied a umení. – 1943. – 113 s.

*Калениченко М. М., к. філол. н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, Київ*

БЕЗЛИЧНЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА УРОВНЕ СИНТАКСИКО- СЕМАНТИЧЕСКОГО МОДЕЛИРОВАНИЯ

В статье проанализирована смысловая организация безличного предложения с учетом его формальных признаков, определены категориальные характеристики безличности, способы ее реализации.

***Ключевые слова:** безличное предложение, предикативная основа предложения, семантическая структура.*

*Kalenychenko M. M., PhD.
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

IMPERSONAL SENTENCES AT THE LEVEL OF SYNTACTIC-SEMANTIC MODELING

Interesting organization of the impersonal sentence with its formal indications is analysed in this article. The categoric characteristics of lack of personality, the methods and ways of its realization.

***Key words:** impersonal sentence, predicative stem of a sentence, semantic structure.*

УДК 811.161.2'373.613 : 821-312.4 (477)

*Кіча А. В., студ.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ЛЕКСИКИ В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕХНОТРИЛЕРІ

Стаття присвячена функціонуванню іношомовної лексики в технотрилері. Звернено увагу на технотрилер як новий жанр української літератури. Проаналізовано стилістичне використання іношомовних лексем.

***Ключові слова:** трилер, технотрилер, запозичена лексика, варваризм, екзотизм.*

Вплив іноземних мов як основного чинника глобалізаційного процесу помітний у всіх сферах мовної комунікації. Для кожної мови процеси взаємовпливів є індивідуальними. Як і кожна інша мова, українська не може оминати впливу мови міжнародного спілкування – англійської. Також розвиток сучасного українського суспільства неможливий без впливів європейських мов, що відбуваються за участю українських поетів та письменників, які вводять іношомовні елементи до своїх текстів.

Актуальність дослідження визначається необхідністю з'ясування місця та функцій іношомовної лексики в українському технотрилері, який є новим для української літератури жанром. Адже іношомовні елементи використовуються не лише як